

ВІДШКОДУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ – ЗОБОВ'ЯЗАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ЗАСІБ ЗАХИСТУ ПРАВА ВЛАСНОСТІ

*О. Б. Пупаловська,
викладач кафедри цивільного
права та процесу юридичного
факультету Тернопільського
національного економічного
університету*

Застосування відшкодування моральної шкоди отримало свої перші приклади в судовій практиці порівняно недавно, це явище нове і недостатньо вивчене. Такий засіб захисту цивільних прав, як відшкодування моральної шкоди, збагачений ст. 1170 Цивільного кодексу України (далі – ЦК), що передбачає відшкодування шкоди, завданої прийняттям закону про припинення права власності на певне майно, та ст. 386 ЦК, де йдеться про право власника, права якого порушені, на відшкодування завданої йому майнової та моральної шкоди. Однак, незважаючи на те, що нині цей позов набуває дедалі більшої популярності, на жаль, мають місце деякі зловживання особами, чие право власності було порушено, особливо за умов наявної відсутності визначення мінімальної та максимальної меж такого відшкодування. Тому актуальним буде розглянути розмір відшкодування моральної шкоди у разі порушення права власності за умов зростання правосвідомості та правової культури громадян в правовій державі, де у центрі уваги, як відомо, повинна перебувати кожна особа.

Вивченню сучасних світових тенденцій відшкодування моральної шкоди присвячені праці багатьох науковців, зокрема: М. І. Брагінського, Т. Будякової, М. І. Вітрянського, О. В. Дзери, А. І. Дрішлюка, С. Е. Демського, І. А. Ільїна, Г. В. Єрьоменка, А. М. Ерделевського, В. В. Луця, В. П. Палюка, Є. О. Харитонова. Проте видається нагальною необхідність продовження розпочатих досліджень, а саме – в частині визначення розміру відшкодування моральної шкоди у разі порушення права власності в сучасних умовах. Це є особливо актуальним для України, яка прагне підвищити ефективність застосування цього засобу та наблизитись до міжнародних та європейських стандартів.

З огляду на зазначене, метою нашого дослідження є висвітлення правильного погляду на відшкодування моральної шкоди у разі порушення права власності як на дієвий засіб серед інших зобов'язально-правових засобів захисту права власності.

Провідні правознавці М. І. Брагінський та М. І. Вітрянський відносять компенсацію моральної шкоди до таких способів захисту прав учасників договірних відносин, які мають на меті відновлення порушеного права та (або) компенсацію витрат, що їх зазнала особа у зв'язку з порушенням її права [2, 779]. Однак ці науковці не зазначають в числі заходів і форм договірної відповідальності компенсацію моральної шкоди [2, 607–770].

Проте позиції вітчизняних дослідників дещо розходяться. Одні вчені дотримуються думки, аналогічної до наведеної вище – розглядають відшкодування моральної шкоди як один зі способів захисту суб'єктивних цивільних прав і не згадують про нього серед заходів цивільно-правової відповідальності (Є. О. Харитонов [14, 184–188]). Деякі, вважаючи його і способом захисту, і заходом цивільно-правової

відповідальності (А. І. Дрішлюк [5, 417–418]), усе ж не вбачають у відшкодуванні моральної шкоди наслідок порушення зобов'язань [5, 516–518]. Інші ж називають заподіяння моральної шкоди й серед підстав відповідальності за порушення зобов'язань також (В. В. Луць [11, 694–704]).

В розрізі нашого дослідження ми все ж таки схилиємось до думки останнього та вважаємо, що відшкодування моральної шкоди є і засобом захисту права власності (для кредитора), і заходом цивільно-правової відповідальності (для боржника). Вважаємо, що така думка має право на життя, оскільки законодавець при закріпленні правових наслідків порушення зобов'язання у ст. 611 ЦК вказує на відшкодування моральної шкоди (п. 4), і це положення міститься у главі 51 ЦК під назвою «Правові наслідки порушення зобов'язання. Відповідальність за порушення зобов'язання».

У законодавстві та на практиці термін «відшкодування моральної шкоди у разі порушення права власності» часто замінюють або ототожнюють з терміном «компенсація моральної шкоди у разі порушення права власності». Проте юридичне значення поняття «компенсація» в контексті моральної шкоди істотно відрізняється від «відшкодування», оскільки моральна шкода не підлягає відновленню, тобто компенсувати її неможливо, а припустимим є лише відшкодувати втрати немайнового характеру у разі порушення права власності.

Також доцільно зазначити, що у ст. 16 ЦК згадується «моральна» та «немайнова» шкода, розмежування яких в цивілістиці видається достатньо аргументованим. Варто погодитись з науковцями, які вважають, що термін «моральна шкода» слід застосовувати виключно щодо фізичної особи, «немайнова шкода» — щодо аналогічних втрат юридичної особи. Проте в юридичній літературі висловлюються й інші міркування. Зокрема, на думку деяких правознавців, термін «немайнова шкода» є ширшим за змістом, ніж «моральна шкода» [9, 112–116, 13, 139]. Незважаючи на те, що в ЦК та інших актах законодавства ці терміни вживаються як тотожні, ми все ж таки дотримуємось погляду, що зобов'язально-правовим засобом захисту права власності у разі його порушення буде «відшкодування моральної шкоди».

Під моральною шкодою, відповідно до чинного законодавства, слід розуміти втрати немайнового характеру внаслідок моральних та/або фізичних страждань, або інших негативних явищ, заподіяних фізичній особі протиправними діями

або бездіяльністю інших осіб [6, 509]. Моральна шкода може полягати, зокрема, у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку із знищенням чи пошкодженням її майна. З урахуванням цього, вбачаємо за доцільне в межах нашого дослідження визначити моральну шкоду як втрати немайнового характеру, що виникли в результаті душевних страждань, яких фізична особа зазнала у зв'язку з посяганням на її право власності у вигляді невиконання чи неналежного виконання обов'язків, що випливають з порушення договірної зобов'язання.

В. П. Паліюк розглядає так звану «чисту» моральну шкоду, коли приниження ділової репутації зумовлено поширенням неправдивих відомостей, порушенням суміжних прав тощо, а також у вигляді «похідної» від спричиненої майнової шкоди, тобто коли порушення майнових прав господарюючого суб'єкта призводить до приниження його ділової репутації, що безпосередньо позначається на його подальшій діяльності [12, 54]. Така «похідна» моральна шкода очевидно може мати місце у разі порушення права власності.

На сьогодні, крім норм ЦК, відшкодування моральної шкоди у разі порушення права власності передбачає також Закон України «Про захист прав споживачів». Споживачі під час придбання, замовлення або використання продукції, яка реалізується на території України, для задоволення своїх особистих потреб мають право на відшкодування шкоди (збитків), завданих дефектною чи фальсифікованою продукцією або продукцією неналежної якості, а також майнової та моральної (немайнової) шкоди, заподіяної небезпечною для життя і здоров'я людей продукцією, у випадках, передбачених законодавством. За порушення прав споживачів продавець несе відповідальність у вигляді відшкодування збитків, які не звільняють його від виконання покладених на нього зобов'язань. При цьому всі вказані суми, пов'язані з тим або іншим невиконанням вимог Закону «Про захист прав споживачів», ні безвідплатне усунення недоліків товару або відшкодування витрат на їх усунення, ні відповідне зменшення ціни, ні заміна на товар аналогічної або іншої марки, ні стягнення неустойки і відшкодування збитків не є сумою відшкодування моральної шкоди і не можуть бути покладені в основу розміру відшкодування моральної шкоди. Очевидно, що в цих випадках закон пов'язує виникнення моральної шкоди не з порушенням права власності, а з посяганням на немайнові права учасників договору. Проте таких обмежень не

містить ст. 611 ЦК, яка зауважує, що у разі порушення зобов'язання настають правові наслідки, встановлені договором або законом, зокрема, й відшкодування збитків та моральної шкоди. Вказане положення по-різному оцінюється фахівцями, проте більшість схиляються до думки [10, 388], що відшкодування моральної шкоди в договірних правовідносинах може здійснюватись виключно у випадках, прямо передбачених законом, а також якщо відповідний обов'язок зумовлено для боржника договором.

Проте часто суми відшкодування моральної шкоди, заявлені в позовних вимогах, не відповідають стражданню, яких зазнав позивач, і є невинуватими завищеними. Особи, які зазнали порушення своїх гарантованих Конституцією України прав, нерідко високо оцінюють свої страждання, тому розмір відшкодування моральної шкоди при порушенні права власності суд визначає залежно від характеру та обсягу страждань (фізичних, душевних, психічних тощо), яких зазнав позивач, характеру немайнових втрат (їх тривалості, можливості відновлення тощо), та з урахуванням інших обставин. Зокрема, враховуються стан здоров'я потерпілого, тяжкість вимушених змін у його життєвих і ділових стосунках, ступінь зниження престижу, ділової репутації, час та зусилля, необхідні для відновлення попереднього стану. При цьому суд має виходити із засад розумності, виваженості та справедливості.

З огляду на це, необхідно розробити принципи мінімальної та максимальної межі визначення розміру оцінки моральної шкоди. Це дасть можливість судам реально оцінити та призначити потерпілому відшкодування моральної шкоди при порушенні його права власності.

Так, відповідно до Методичних рекомендацій «Відшкодування моральної шкоди» (лист Міністерства юстиції України від 13 травня 2004 р. № 35-13/797), моральну шкоду не можна відшкодувати в повному обсязі, оскільки немає (і не може бути) точних критеріїв майнового еквіваленту душевного болю, спокою, честі й гідності особи. Будь-яке відшкодування моральної шкоди не може бути адекватним дійсним стражданню, тому будь-який її розмір буде мати суто умовний вираз, тим більше якщо таке відшкодування стосується юридичної особи.

Юристи-практики зазначають, що при оцінці розміру відшкодування моральної шкоди необхідно враховувати розмір матеріальної шкоди, якої зазнав потерпілий. Але в ст. 23 ЦК встановлено, що моральна шкода відшкодовується незалежно від майнової шкоди, яка підлягає відшко-

дуванню, та не пов'язана з розміром цього відшкодування.

Згідно зі ст. 23 ЦК, розмір грошового відшкодування моральної шкоди визначається судом залежно від характеру правопорушення, глибини фізичних та душевних страждань, погіршення здібностей потерпілого або позбавлення його можливості їх реалізації, ступеня вини особи, яка завдала моральної шкоди, якщо вина є підставою для відшкодування, а також з урахуванням інших обставин, які мають істотне значення. Характер фізичних і душевних страждань оцінюється судом із врахуванням фактичних обставин, за яких була завдана моральна шкода, та індивідуальних особливостей потерпілого.

При визначенні розміру відшкодування суддя спирається на такі поняття, як «розумність» і «справедливість». Ст. 8 ЦК зазначає, що у разі неможливості застосування аналогії закону для регулювання цивільних відносин вони регулюються відповідно до загальних засад цивільного законодавства, тобто за аналогією права. Оскільки одними із загальних засад цивільного законодавства є розумність та справедливість, то можна дійти висновку, що у разі неможливості використати аналогію закону для регулювання цивільних відносин вони регулюються відповідно до принципів розумності та справедливості. Поняття розумності і справедливості знайшли своє віддзеркалення і в ст. 23 ЦК. Вказану норму статті ЦК можна розглядати як своєрідні «милиці», якими законодавець зазвичай забезпечує суд, аби він міг скористатися ними в разі відсутності прямої вказівки в законі з метою вирішення конкретної справи. Поняття розумності нерозривно пов'язане з поняттям «розум», яке є здібністю людини до осмислення і розуміння, що свідчить про необхідність адекватного сприйняття суддею всіх складових поведінки суб'єктів правовідносин, пов'язаних з вимогою про відшкодування моральної шкоди у разі порушення права власності.

На думку Г. В. Єрмоєнко, розмір відшкодування встановлюється судом і не може визначатись умовами договору [10, 388], однак ст. 23 ЦК, на яку посилається авторка цієї думки, не встановлює такого обмеження. На наш погляд, сторони в змозі, відповідно до принципу свободи договору, визначити для себе у договорі конкретний розмір відшкодування на випадок порушення права власності однієї із сторін або ж встановити його межі, проте правосвідомість в суспільстві на даний час ще не є настільки розвинутою та практично виваженою.

Відшкодування моральної шкоди, як уже зга-

дувалося, не переслідує мети відновити попереднє становище потерпілого, оскільки це неможливо, тому що зменшилась немайна сфера громадянина. Проте й дотепер немає міри людських страждань, немає способів їх відшкодування, якщо вони вже мали місце. До того ж кожна людина – це індивідуальність, що має лише її властиві емоції, переживання, радощі, страждання й інші психічні процеси. Як вже зазначалося, «грошова компенсація за спричинення моральної шкоди повинна викликати позитивні емоції, які були б у змозі максимально залагодити негативні зміни в психічній сфері особи», що сталися в результаті спричинення моральної шкоди, вважає А. М. Ерделевський [7, 58], з чим ми і погоджуємось.

Методики визначення розміру відшкодування моральної шкоди, які містяться в юридичній літературі [3], переважно орієнтовані на випадки завдання такої шкоди внаслідок делікту, проте їх можна застосовувати не у всіх випадках відшкодування моральної шкоди при порушенні права власності.

У судах почасти розглядаються справи про відшкодування моральної шкоди особливої складності, які вимагають спеціальних знань в галузі психології і психіатрії, оскільки буває важко визначити міру фізичних і душевних страждань потерпілого. У таких випадках суд повинен залучати експерта або призначати експертизу, яка відповідає на поставлені питання. На думку Т. Будякової, використання критерію індивідуальних особливостей потерпілого при визначенні компенсації моральної шкоди буде адекватнішим, якщо в процесі оцінки міри фізичних і душевних страждань застосовувати спеціальні психологічні, медичні та інші знання [1, 15–16]. Досить поширеним доказом у справах про відшкодування моральної шкоди є висновки експертів-медиків (крім психологів) щодо стану здоров'я позивача і обумовленості негативних емоційно-вольових переживань погіршенням стану здоров'я. Насправді тільки експерт-психолог може встановити наявність або відсутність ознак заподіяння особі моральної шкоди. Однак не завжди позивач має змогу звернутися до відповідних фахівців. Це пов'язано, передусім, з неадекватним ставленням українського суспільства до фахівців-психологів. Відомості про те, що певна особа (позивач) звернулася до психолога для обстеження, а тим більше для проведення експертизи, будуть сприйняті більшістю оточення як свідчення про психіатричні проблеми цієї особи. Таким чином, особа, яка вже зазнала негативних емоційно-вольових пере-

живань, знову піддається негативним переживанням. До того ж, у державних медичних установах, де передбачається безкоштовне надання медичної допомоги, важко знайти дійсно кваліфікованого фахівця в галузі психології – у зв'язку з недостатнім матеріальним забезпеченням фахівців, а також відсутністю належної технічної бази. Послуги ж кваліфікованих фахівців-психологів у приватних медичних центрах коштують недешево, що унеможливує звернення до них пересічного громадянина.

Проте ми дотримуємось думки, що суд повинен з власної ініціативи призначити експертизу для встановлення суми відшкодування моральної шкоди у разі порушення права власності, а за наявності такої витрачені кошти включати в стягнення з відповідача. Це, на наш погляд, буде матеріально дорогим, проте ефективним для відповідача з огляду на можливість спроби повторити заподіяння шкоди такого роду. В іншому випадку, коли висновок експерта спростує наявність моральної шкоди у разі порушення права власності, зазначені кошти суд повинен стягнути з позивача – задля того, щоб в майбутньому він не зловживав гарантованим засобом захисту свого права власності, особливо за умов нинішньої відсутності визначення мінімальної та максимальної меж такого відшкодування.

Для правильності визначення розмірів відшкодування моральної шкоди при порушенні права власності хочемо запропонувати формулу А. М. Ерделевського для обчислення відшкодування моральної шкоди взагалі. Хотілося б, щоб нею користувалися й експерти для визначення розмірів відшкодування моральної шкоди при порушенні права власності:

$$D = d \times f_v \times i \times c \times (1 - f_s) \times p.$$

У цій формулі прийняті такі позначення:
 D – розмір компенсації дійсної моральної шкоди;
 d – розмір компенсації можливої моральної шкоди;
 f_v – міра провини особи, що спричинила шкоду, при цьому 0 < f_v < 1,
 з них: f_v = 0,25 для простої необережності;
 f_v = 0,5 для грубої необережності;
 f_v = 0,5 для непрямого умислу;
 f_v = 1,0 для прямого умислу;
 i – коефіцієнт індивідуальних особливостей потерпілого, при цьому 0 < i < 2;
 c – коефіцієнт обліку обставин, що заслуговують на увагу, при цьому 0 < c < 2;

f_s – міра провини потерпілого, при цьому $0 < f_s < 1$;
 p – коефіцієнт майнового становища заподіювача шкоди, який повинен братися до уваги при вчиненні правопорушення з необережності, в межах від 0,5 до 1 включно.

Для коефіцієнта, що відображає міру можливої провини заподіювача шкоди, пропонується значення 0,5 за грубої необережності потерпілого, а за наявності будь-якого виду умислу – 1.

При побудові формули, відповідно до усталеної практики, використовуються букви латинського алфавіту, і тому при виборі символів взято англomовний варіант вживаних термінів:

D, d – damage (збитки);

f – fault (вина);

v – violator (порушник, заподіювач шкоди);

s – survivor (потерпілий);

i – individual (індивідуальний);

c – circumstances (обставини);

p – property (майно) [8, 214–215].

При цьому слід згадати, що, на думку автора, саме експертові, з його професійними знаннями, під силу визначити коефіцієнт індивідуальних особливостей потерпілого (i) і коефіцієнт обліку фактичних обставин, що заслуговують на увагу (c), оскільки вони є взаємозв'язаними, а в цілях дослідження індивідуальних особливостей потерпілого, що зазнав моральної шкоди, можуть бути використані психодіагностичні методики. Що стосується коефіцієнта обліку фактичних обставин, що заслуговують на увагу (c), то тут необхідно розглянути негативні наслідки, які потягли за собою події для досліджуваної ситуації, пов'язаної з вимогою про відшкодування моральної шкоди.

Доведення факту завдання моральної шкоди та наявності причинно-наслідкового зв'язку є дуже специфічним, тому позивачеві непросто сформувати необхідну доказову базу на підтвердження наявності моральної шкоди та причинно-наслідкового зв'язку між діями (бездіяльністю) відповідача та негативними наслідками для позивача у вигляді моральної шкоди.

Однак серед правознавців є прибічники іншої точки зору: зокрема, В. П. Паліюк пропонує запровадити принцип «презумпції моральної шкоди», яка означає, що факт наявності такої

шкоди не потребує доведення, оскільки будь-яке правопорушення завдає моральної шкоди потерпілому та є підставою для стягнення відшкодування за таку шкоду. Тому нема необхідності потерпілому (кредитору) доводити в суді наявність такої шкоди, достатньо лише довести її розмір, який підлягає відшкодуванню [12, 77].

За загальним правилом, зобов'язання відшкодувати моральну (немайнову) шкоду виникає з вини відповідача (боржника). У п. 6 Постанови № 4 від 31 березня 1995 р. підкреслюється, що особа (фізична чи юридична) звільняється від відповідальності за моральну шкоду, якщо доведе, що остання заподіяна не з її вини. До цих випадків мають застосовуватись положення ст. 614 ЦК, зокрема, й про те, що особа є невинуватою, якщо вона доведе, що вжила всіх залежних від неї заходів щодо належного виконання зобов'язання. Відповідальність за таку шкоду без вини може мати місце у випадках, коли це спеціально передбачено законодавством, яке регулює конкретні види договірних зобов'язань, а також у разі, якщо це передбачено сторонами у договорі (відповідно до ч.1 ст. 614) [4, 727–728].

Підсумовуючи вищевикладене та з огляду на те, що в законодавстві України поступово вдосконалюється інститут відшкодування моральної шкоди, доходимо висновку про необхідність прийняття таких нормативно-правових актів, які будуть чітко та прозоро визначати цей засіб захисту права власності в цивільному праві України. Адже при порушенні права власності, хоча воно й закріплене в законах України, громадяни рідко правильно використовують своє право на відшкодування моральної шкоди, оскільки не знають, яким нормативно-правовим актом воно врегульовано, та заздалегідь не впевнені в його реалізації. Також необхідно довести до громадськості, що свої права кожному слід відстоювати, проте ними не можна зловживати.

Хочемо також наголосити, що через обмеженість обсягів статті ми охопили своїм дослідженням лише деякі питання, виокремлюючи основні проблеми відшкодування моральної шкоди й залишаючи тим самим перспективи для подальших розвідок у цьому напрямі.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Будякова Т. Индивидуальные способности потерпевшего как критерий степени нравственных и физических страданий / Будякова Т. – Рос. юстиция. – 2003. – № 2. – С. 15-16.
2. Брагинский М. И., Витрянский М. И. Защита прав участников договорных отношений / Договорное право. Книга первая: Общие положения: Изд. 2-е, завод 6-й. / Брагинский М. И., Витрянский М. И. – М.: Статут, 2001. – С. 848.
3. Демський С. Е. Відшкодування матеріальної і моральної шкоди та компенсаційні виплати: нормативні акти, роз'яснення, коментарі / С. Е. Демський,

- В. С. Перепічай, В. А. Скоробагатько. — К.: Юрінком Інтер, 2001.
4. Дзера О. В. Договірне право України. Загальна частина: Навч. посіб. / Т. В. Боднар, О. В. Дзера, Н. С. Кузнєцова та ін.; за заг. ред. О. В. Дзери. — К.: Юрінком Інтер, 2008. — С. 896.
  5. Дрішлюк А. І. Захист цивільних прав судом / Цивільне право України: Підручник. — У 3 кн. / Дрішлюк А. І. — Одеса: Юридична література, 2005. — Кн.1. — С. 528.
  6. Енциклопедія цивільного права України / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; відп. ред. Я. М. Шевченко. — К.: Ін Юре, 2009. — С. 952.
  7. Эрделевский А. М. Моральный вред и компенсация за страдания. / Эрделевский А. М. — М., 1998. — С. 179.
  8. Эрделевский А. М. Компенсация морального вреда: анализ и комментарий законодательства и судебной практики. — 3-е изд., испр. и доп. / Эрделевский А. М. — М.: Волтерс Клувер, 2004. — С. 320.
  9. Єрмоєнко Г. В. Щодо деяких питань відшкодування немайнової шкоди // Проблеми підготовки ново-го Цивільного кодексу України: Тези доповідей і наукових повідомлень науково-практичної конференції. — К.: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 1993. — С. 112-116.
  10. Єрмоєнко Г. В. Відшкодування моральної шкоди / Цивільне право України. Академічний курс: Підруч. У 2 т./ За заг. ред. Я. М. Шевченко. — Т. 2. Особлива частина. — К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. — С. 408.
  11. Луць В. В. Відповідальність за порушення зобов'язань / Цивільне право України: Підручник у 2-х кн. / О. В. Дзера (керівник авт. кол.), Д. В. Боброва, А. С. Довгерт та ін. За ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнєцової. — К.: Юрінком Інтер, 2002. — С. 720.
  12. Палиюк В. П. Возмещение морального (неимущественного) вреда: Монография. — Изд. 2-е, испр. и доп. / Палиюк В. П. — К.: Право, 2000. — С. 232.
  13. Стефанчук Р. О. Захист честі, гідності та репутації в цивільному праві / Стефанчук Р. О. — К.: Наук. світ, 2001. — С. 139.
  14. Харитонов Є. О. Захист цивільних прав та інтересів судом / Цивільне право України: Підручник / Є. О. Харитонов, Н. О. Саніахметова. — К.: Істина, 2003. — С. 776.

УДК 347.23.51

Гупаловська О. Б. Відшкодування моральної шкоди – зобов'язально-правовий засіб захисту права власності

У статті проаналізовано сучасні особливості відшкодування моральної шкоди у разі порушення права власності серед інших зобов'язально-правових засобів захисту права власності.

Ключові слова: моральна шкода, право власності, захист права власності, розмір моральної шкоди.

Гупаловская О. Б. Возмещение морального вреда – обязательно-правовое средство защиты права собственности

В статье проанализированы актуальные особенности возмещения морального вреда в случае нарушения права собственности в ряду других обязательно-правовых средств защиты права собственности.

Ключевые слова: моральный вред, право собственности, защита права собственности, размер морального вреда.

O. B. Gupalovska. Compensation of moral harm – an obligation legal mean of defence of right of property

In the article the modern features of compensation of moral harm are analysed in the case of violation of right of ownership among obligation legal facilities of defence of right of ownership.

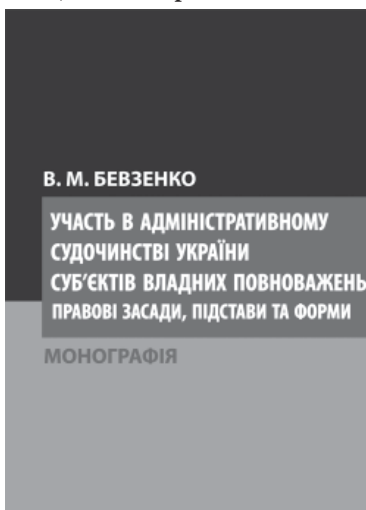
Key words: moral harm, right of property, defence of right of ownership, size of moral harm.

КНИЖКОВА ПОЛИЦЯ

Бевзенко В. М.

Участь в адміністративному судочинстві України суб'єктів владних повноважень: правові засади, підстави та форми: монографія / В. М. Бевзенко. — К.: Прецедент, 2010. — 475 с. — Бібліогр.: с. 439-475. ISBN 978-966-520-142-7

Ціна – 38 грн.

У монографії досліджено виникнення, розвиток і сутність сучасного вітчизняного адміністративного судочинства, розглянуто існуючі концепції адміністративного процесу. Увага приділена таким визначальним для новітнього адміністративного процесуального права поняттям та категоріям, як публічно-правові відносини, суб'єкт владних повноважень, публічна адміністрація, публічна діяльність.

Розкриваються владно-публічні повноваження Президента України, Верховної Ради України, органів судової влади, інших державних і недержавних суб'єктів владних повноважень. Основний предмет дослідження – участь суб'єктів владних повноважень в адміністративному судочинстві України. Виходячи із положень чинного національного законодавства, обґрунтовуються форми участі цих суб'єктів в адміністративному судочинстві; характеризуються особливості здійснення органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими і службовими особами адміністративної процесуальної правосуб'єктності.

Книга стане в нагоді науковцям-правникам, представникам органів державної влади та місцевого самоврядування, об'єднань громадян, процесуальним представникам, викладачам, аспірантам, студентам, усім, хто цікавиться проблемами сучасного адміністративного судочинства.